

Rozwijanie sieci wsparcia społecznego właściwą odpowiedzią na problemy nastoletnich rodziców

Niniejszy artykuł dotyczy problematyki wczesnego rodzicielstwa. Co roku w Polsce około 20 tys. nastoletnich dziewcząt (w tym 4,5 tys. niepełnoletnich) zostaje matkami. Wczesne rodzicielstwo stanowi krytyczne wydarzenie w życiu nastolatków. Młodzież, psychicznie i społecznie niedojrzała, nieprzygotowana jest do wypełniania ról matki czy ojca. Poza tym nastoletni rodzice najczęściej pochodzą z rodzin ubogich, są uczniami szkół podstawowych lub średnich, nie pracują, nie mają stałego dochodu i własnego mieszkania. Z powodu niepełnoletności najmłodszy z nich nie mają również pełnych praw obywatelskich, co oznacza, że nie mogą być prawnymi opiekunami swoich dzieci, np. nie mogą odebrać samemu dziecka ze szpitala, czy zasiłku z pomocy społecznej. Ich sytuację pogarsza fakt, iż często pochodzą z rodzin nie tylko biednych, ale i dysfunkcyjnych. W rezultacie większość z nich uzyskuje niedostateczne lub nieduże wsparcie od własnych rodziców. Brak zasobów wewnętrznych oraz przeważnie zbyt małe wsparcie od najbliższych wskazuje na potrzebę rozwijania zewnętrznych sieci wsparcia dla nastoletnich rodziców.

Co roku w Polsce przybywa około 20 tys. nastoletnich matek i 3,5 tys. nastoletnich ojców, spośród których 20% (to jest 4,5 tys. dziewcząt i 800 chłopców) stanowią osoby niepełnoletnie (Rocznik Demograficzny, 2006, s. 324). Dzieci tych najmłodszych rodziców bardzo rzadko są planowane. Cięża zazwyczaj wywołuje u młodzieży zaskoczenie, silny stres, rozpacz. Narodziny pierwszego dziecka i związana z nim potrzeba wprowadzenia zmian stanowią sytuację kryzysową, punkt zwrotny w życiu dorosłych kobiet, tym bardziej więc są trudnym doświadczeniem dla młodych dziewcząt (por. Budrowska, 2000).

Nastoletnie matki pochodzą najczęściej z rodzin ubogich (por. Wróblewska, 1991; Musik, 1993), są uczennicami szkół podstawowych lub średnich, nie pracują, nie mają stałego dochodu, ani własnego mieszkania. Ojcowie dzieci tych kobiet zwykle mają wykształcenie zawodowe i przeważnie w tym samym czasie rozpoczynają pracę, odbywają służbę wojskową lub kontynuują naukę. Z powodu niepełnoletności najmłodszy rodzice nie mają również pełnych praw obywatelskich, co oznacza, że nie mogą być prawnymi opiekunami swoich dzieci. Ponadto, sami będąc w okresie adolescencji, młode matki czy ojcowie nie są w pełni dojrzały psychicznie. Te wszystkie czynniki utrudniają nastolatkom należyte wykonywanie ról rodzicielskich i zaspokajanie podstawowych potrzeb życiowych dzieci. Rodzicielstwo stanowi dla tych 15-17-latków wyzwanie,

z którym nie są w stanie samodzielnie sobie poradzić. Z tego względu potrzebują różnorodnego i rozsądnego wsparcia społecznego.

Samo wsparcie potrzebująca osoba może uzyskać w ramach istniejących sieci wsparcia społecznego tworzonych przez pojedyncze osoby, grupy społeczne, instytucje, „które ze względu na istnienie więzi, kontaktów społecznych, przynależności, pełnią funkcję pomocną wobec osób znajdujących się w trudnej sytuacji” (Sęk, Cieślak, 2004, s. 14 i nast.). Omawiane sieci mogą tworzyć zarówno grupy formalne (stowarzyszenia, grupy samopomocowe, wyspecjalizowane instytucje), jak i nieformalne (rodzina, grupa rówieśnicza). Źródłami (zasobami) wsparcia mogą być członkowie rodziny, przyjaciele, sąsiedzi, współpracownicy, ale także psychologowie, pedagodzy, lekarze, pracownicy socjalni. Osoby te mogą udzielić wsparcia: informacyjnego, instrumentalnego, rzeczowego, emocjonalnego (Sęk, 1998, s. 493).

Tak więc do interakcji, mających na celu udzielanie wsparcia, dochodzi w sieciach społecznych, do których człowiek należy, bądź z jakich może skorzystać w razie potrzeby. W omawianej sytuacji, ze względu na osobisty charakter problemu, w pierwszej kolejności wsparcie winno być udzielane przez osoby najbliższe młodzieży – ich rodziców, rodzeństwo, przyjaciół – a więc członków nieformalnych grup społecznych, z którymi, co ważne, młodych ludzi łączą silne, pozytywne więzi emocjonalne. To do tych osób przerażona, zrozpaczona nastolatka i jej chłopak najszybciej zwracają się o pomoc. Przekazanie informacji o nieplanowanej ciąży własnym rodzicom jest trudne ze względu na charakter relacji rodzic – dziecko, wyznawane normy, oczekiwania rodziców. Jednakże to właśnie na pomoc rodziców (początkowo zwłaszcza emocjonalną, a z czasem finansową i instrumentalną) liczą dziewczęta i chłopcy spodziewający się dziecka.

I rzeczywiście w przypadku zaistnienia ciąży rodzice zwykle udzielają tego wsparcia córce/synowi. Jednakże jego zakres i rodzaj bywa zróżnicowany. W przeprowadzonych przeze mnie badaniach na temat doświadczeń małych matek i ojców ich dzieci, biorąc pod uwagę rodzaj udzielanego wsparcia, jego zakres i jakość, wyodrębnionych zostało sześć kategorii wsparcia, jakie niepełnoletnia młodzież uzyskała od swoich rodziców. Tylko dwie wśród nich: *kategoria wsparcia pełnego i satysfakcjonującego* okazały się wystarczające. Pierwsza dotyczyła sytuacji, w której nastolatek uzyskał zarówno wsparcie emocjonalne, materialne, jak i instrumentalne przynajmniej od jednego z rodziców w stopniu zadowalającym. Natomiast nazwa *wsparcie satysfakcjonujące* – określa sytuację uzyskania w niewielkiej ilości wsparcia finansowego, materialnego, przy wysokim zakresie udzielonego wsparcia emocjonalnego.

Pozostałe kategorie¹ dotyczyły: *wsparcia niepełnego ze względu na rodzaj wsparcia* (często brak wsparcia emocjonalnego), *niesystematycznego, zbyt krótkiego, zbyt małego*, lub *całkowitego braku wsparcia* (Skowrońska, 2007).

Przyczyn udzielenia niewystarczającego wsparcia należy poszukiwać w funkcjonowaniu rodziny i jej strukturze. Nastolatki często pochodzą z rodzin nie tylko ubogich, z niższym wykształceniem i potencjałem kulturowym, ale również dysfunkcyjnych, czasem wręcz patologicznych. W rezultacie nierządka,

¹ Były to kategorie: wsparcia instrumentalnego i materialnego, czasowego braku wsparcia emocjonalnego, nieregularnej pomocy materialnej i braku wsparcia emocjonalnego, całkowitego braku wsparcia

jeszcze przed zajściem w ciążę, mają zaburzone relacje z rodzicami. Czasem brak wsparcia od rodziców rekompensuje pomoc od innych bliskich osób – ojca dziecka, przyjaciół, dalszych krewnych.

O znaczeniu udzielonego wsparcia przez rodziców bądź inne osoby – jednoznacznie wypowiedziała się Ewelina – dziewczyna, która urodziła pierwsze dziecko mając 16 lat: „Żeby nie on [ojciec dziecka] i moja matka to chyba poszedłby [syn] do adopcji, bo dziewczyna w takim wieku [16 lat], która nie ma wsparcia w nikim... Nawet chociaż jedna osoba musi być, która wspiera, bo tak to sobie nie poradzi psychicznie i albo zabija siebie, albo dzieciaka (Skowrońska, 2007, s. 256). Muszą więc istnieć sieci wsparcia społecznego, z których pomocy można korzystać.

Tak więc im mniej udzielanej pomocy ze strony najbliższych osób tym trudniej nastolatkom sprostać wyzwaniu, jakie stanowią narodziny dziecka, jego pielęgnacja i wychowywanie. W skrajnych sytuacjach, nie widząc innego rozwiązania, rzeczywiście dziewczęta porzucają noworodki, zabijają je lub popełniają samobójstwa. Można wówczas mówić o całkowitym braku sieci wsparcia lub jej niewydolności.

Ponieważ nie zawsze nastoletnie matki czy ojcowie otrzymują pomoc od najbliższych członków rodziny, istnieje wyraźna potrzeba organizowania wsparcia dla tej grupy osób w ramach sieci formalnych w środowisku lokalnym w oparciu o wyspecjalizowane instytucje. Konieczne wydaje się rozbudowanie sieci wsparcia społecznego, tworzonych przez grupy formalne tak, aby nastoletnie matki, które nie otrzymały pomocy od własnej rodziny, bądź otrzymały ją w niedostatecznym zakresie, mogły skorzystać z alternatywnych do rodziny źródeł wsparcia. Jest to istotne, gdyż, jak wykazały badania przeprowadzone wśród nastoletnich matek w czasie ciąży i ponownie w 6. miesiącu życia dziecka, dziewczęta te znacznie przeceniają w swoich oczekiwaniach sieć wsparcia społecznego w porównaniu z otrzymaną w rzeczywistości pomocą. Jednocześnie wiadomo, że im większa była różnica między oczekiwanym wsparciem a rzeczywistym, tym wyższy był też poziom depresji u matki (Quinlivan, Box, Evans, 2003, s. 893). Niewielkie wsparcie, bądź jego brak wywołuje u nastoletnich matek uczucie rozczarowania, bezradności, niemocy, wpływając niekorzystnie na ich zdrowie psychiczne, postępowanie i w konsekwencji na los dziecka. W takiej sytuacji zwiększa się prawdopodobieństwo wystąpienia takich niekorzystnych konsekwencji, jak: przerwanie nauki przez nastoletnią matkę, brak pracy, lub uzyskiwanie niskich dochodów, niskie poczucie wartości, świadomość wykluczenia społecznego. W przypadku dziecka skutkuje to życiem w ubóstwie, wcześniactwem, trudnościami w nauce.

Chcąc dowiedzieć się, jakie kategorie wsparcia są szczególnie potrzebne nastoletnim matkom, A. De Jonge skierował pytania na ten temat do „byłych” nieletnich matek, które po upływie czasu (na podstawie własnego doświadczenia) były w stanie udzielić rzeczowej odpowiedzi. Kobiety te oceniły pozytywnie tworzenie grup wsparcia dla dziewcząt, które zostają przedwcześnie matkami. Ich zdaniem pozytywne jest szczególnie wsparcie informacyjne dostarczające: wiadomości na temat zdrowia, stresu, informacji o możliwościach i sposobach kontynuowania edukacji, o dostępnych źródłach pomocy. Wskazały też na wysoką przydatność wsparcia emocjonalnego (De Jonge, 2001, s. 49-57).

O potrzebie udzielania wsparcia najmłodszym rodzicom w ramach specjalnie w tym celu stworzonych sieci formalnych pisała już 10 lat temu Krystyna Marzec-Holka. Na podstawie własnych badań autorka wykazała, że połowa małżeństw zawartych za zgodą sądu nie rokuje korzystnie (50% z badanych małżeństw zakończyło się rozwodem). Nastoletni rodzice z wielu złożonych przyczyn nie byli w stanie podołać obo-

wiązkom wynikającym z roli małżonka i rodzica, a więc tym, które wymagają dojrzałości przede wszystkim psychicznej i społecznej, a nie tylko biologicznej. Autorka w swoich badaniach wskazała na istnienie potrzeby zorganizowania – w sposób profesjonalny – instytucjonalnego systemu pomocy oraz stworzenie samopomocowych grup wsparcia dla małżeństw zawartych przez osoby niepełnoletnie za zgodą sądu (Marzec-Holka, 1994, s. 111-118). Obecnie w Polsce maleje tendencja do zawierania związku małżeńskiego z powodu ciąży przez nastolatków. Nie oznacza to jednak, że małoletnie matki i ojcowie nie potrzebują pomocy. Samotna nieletnia matka/ojciec, czy też nastoletni rodzice pozostający w konkubinacie stanowią wraz z dzieckiem rodzinę, która z powodu młodego wieku rodziców, braku doświadczenia i dojrzałości psychospołecznej może być niewydolna i zagrożona dysfunkcyjnością. Niestety do tej pory w Polsce nie powstał taki instytucjonalny system pomocy dla nastoletnich i małoletnich rodziców, czy małżeństw nastolatków.

W naszym kraju funkcjonuje pomoc społeczna, która jest „instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwycięzenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości”². Pomoc ta powinna być organizowana między innymi w celu ochrony macierzyństwa oraz „bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego”³. Zgodnie z przedstawionymi założeniami, nastoletnie matki powinny otrzymać pomoc rzeczową, informacyjną i emocjonalną na tych samych zasadach, co pełnoletnie matki. Teoretycznie matka może ubiegać się o otrzymanie zasiłku rodzinnego, jeśli dochody jej bądź jej rodziców (bo przeważnie z nimi mieszka) spełniają aktualne kryterium dochodowe. W 2006 roku pomoc finansową otrzymywali rodzice, głównie matki, których dochody na jednego członka rodziny nie przekraczały 504 zł. Matkom spełniającym to kryterium przysługiwał zasiłek rodzinny na pierwsze dziecko w wysokości 43 zł. Przy czym rodzic wychowujący dziecko samotnie mógł ubiegać się o dodatkowy zasiłek z tego tytułu w wysokości od 170 do 300 zł, ale tylko wówczas, gdy miał przysądzone alimenty od drugiego rodzica i nie otrzymywał ich. Natomiast wszystkim rodzicom od 9 lutego 2006 r. przysługuje jednorazowy dodatek do zasiłku z tytułu narodzin dziecka – tzw. „becikowe” w wysokości 1000 zł, a w zależności od dochodów dwukrotność tej sumy.

W praktyce jednak nastoletnia matka nie może bezpośrednio skorzystać z opisanych wyżej rodzajów wsparcia finansowego (nawet, jeśli spełniłaby kryteria tam wymienione), gdyż jest osobą niepełnoletnią, nie ma więc pełnych zdolności do czynności prawnych. System opieki socjalnej w Polsce uniemożliwia bowiem samodzielne korzystanie z zasiłków – również z „becikowego” – małoletnim rodzicom. W polskim prawie zresztą nie funkcjonują w ogóle takie pojęcia, jak „niepełnoletnia matka” czy „niepełnoletni ojciec”, nie ma też żadnych rozporządzeń, które by określały ich sytuację. Ustawodawcy prawa rodzinnego przewidzieli jedynie możliwość zawarcia związku małżeńskiego przez 16-letnią dziewczynę z powodu ciąży lub narodzin dziecka dla dobra nowo założonej rodziny, tym samym nadając jej czynności prawne, czyli także rodzicielskie⁴. Jednak w obecnej sytuacji, gdy wzrasta tendencja do niezawierania małżeństw między młodymi rodzicami z powodu poczęcia dziecka, mając na uwadze dobro tego dziecka, prawo to nie jest wystarczające.

² Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, DzU, nr 64, poz. 593, art. 1.

³ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, DzU, nr 64, poz. 593, art. 7.

⁴ Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy, 10§1, DzU z 1998, nr 117, poz. 757, GEO, Kraków 1999.

Odrębną również nierozwiązaną kwestią pozostaje sytuacja małoletniego ojca. Mężczyzna nie może zawrzeć związku małżeńskiego ani uznać dziecka, dopóki nie osiągnie pełnoletności, a więc do 18 roku życia. Dlatego też dziecko nastoletniej matki otrzymuje jej nazwisko nawet wtedy, gdy niepełnoletni ojciec wypełnia faktycznie swoją rolę.

W konsekwencji nastoletnim rodzicom nie przysługują prawa rodzicielskie. Niepełnoletni ojciec i niepełnoletnia matka nie mogą podejmować żadnych decyzji dotyczących ich dziecka. Niepełnoletni rodzice nie tylko nie mogą ubiegać się osobiście o wsparcie finansowe dla siebie i dziecka, ale też nie mogą podejmować innych ważnych decyzji: sądowych, administracyjnych, np. związanych z pobytom dziecka w szpitalu, m.in. podpisać zgody na operację dziecka.

W rezultacie w sytuacji, gdy nastoletnia dziewczyna urodzi dziecko, sąd wyznacza opiekuna prawnego dziecka, któremu do czasu uzyskania pełnoletności przez matkę biologiczną przysługują prawa rodzicielskie. Takim prawnym opiekunem najczęściej zostaje jeden z rodziców małoletniej matki, a dopiero w ostateczności kurator. Niestety rozwiązanie to nie zawsze jest korzystne dla nowo narodzonego dziecka. Nastoletnie matki nierzadko bowiem wywodzą się z rodzin dysfunkcyjnych. W konsekwencji środki przeznaczone dla nich i ich dziecka mogą do nich nie trafiać. Poza tym brak odpowiednich ustaleń prawnych utrudnia małoletnim rodzicom odnalezienie się w nowo pełnionych rolach.

Grupa nastoletnich rodziców, mimo że faktycznie istnieje, pozostaje poza zasięgiem wzroku ustawodawców. Jedynymi instytucjami wspierającymi nastoletnie samotne matki, znajdujące się w najgorszej sytuacji materialno-mieszkaniowej, są niektóre Domy Samotnej Matki lub Domy Małego Dziecka. W placówkach tych specjalnie przygotowanych dla potrzeb kobiet w ciąży lub matek z małymi dziećmi, dziewczyny, podobnie jak pełnoletnie samotne matki, otrzymują pomoc i schronienie. W Domach Dziecka personel z reguły zajmuje się całodobową opieką nad nieletnimi matkami i ich dziećmi, co umożliwia nastoletnim dziewczętom w czasie ciąży i po urodzeniu dziecka kontynuowanie nauki. Czasami prowadzone są również zajęcia socjalizujące, korekcyjne, logopedyczne i terapeutyczne⁵. Niestety placówek takich jest niewiele, a nastoletnie matki trafiają do nich rzadko – można powiedzieć, że w ostateczności (najczęściej, gdy same wychowywały się w domu dziecka i w tym czasie zaszły w ciążę). Poza tym są to jednak placówki, które zaspokajają ich potrzeby doraźnie, w których matki mogą przebywać tylko przez pewien czas określony regulaminem instytucji.

Nie ma natomiast przewidzianych form pomocy dla małoletnich matek, a tym bardziej ojców, którzy mieszkają w środowisku rodzinnym, podejmującym trud podłożania nowym obowiązkom. O tym, że istnieje jednak potrzeba tworzenia takiej sieci wsparcia, świadczy fakt, że w 2004 r. w naszym kraju powstało Stowarzyszenie Pomocy Nieletnim Rodzicom, które zostało założone przez byłego nieletniego ojca Andrzeja Harasimowicza oraz jego przyjaciół – osoby, które uznały za potrzebne organizowanie pomocy małoletnim rodzicom, aby minimalizować negatywne konsekwencje wczesnego rodzicielstwa. W skład stowarzyszenia obecnie wchodziły byli nieletni rodzice oraz osoby nieposiadające tych doświadczeń, a zainteresowane problemami małoletnich rodziców, w tym: pedagog, socjolog, psycholog i prawnicy. Stowarzyszenie w pierwszej

⁵ (por. <http://www.domdziecka.kv.net.pl/polish/html/program.html>).

kolejności stawia sobie za cel organizowanie wsparcia dla obecnych małoletnich rodziców oraz w dalszej kolejności podejmowanie działań profilaktycznych, nastawionych na wychowanie seksualne i rodzinne. Aktualnie stowarzyszenie udziela pomocy doraźnej w postaci porad prawnych oraz wsparcia emocjonalnego małoletnim matkom i ojcom ich dzieci w ramach kontaktów bezpośrednich i pośrednich (głównie wykorzystując Internet). Na stronę internetową stowarzyszenia tygodniowo zgłasza się o pomoc klika osób⁶.

W przyszłości stowarzyszenie zamierza realizować dalsze bardziej rozbudowane cele: „Zbadanie zjawiska nieletniego rodzicielstwa od strony socjologicznej, pedagogicznej. Stworzenie odpowiedniego zaplecza instytucjonalnego umożliwiającego organizowanie pomocy w całym kraju. Przygotowanie projektów odpowiednich zmian prawnych dotyczących nastoletnich rodziców. Opracowanie systemu pomocy socjalnej ukierunkowanej na zapobieżenie zjawisku wykluczenia społecznego nieletnich rodziców w społeczeństwie. Propagowanie odpowiedniej edukacji seksualnej w ramach działań profilaktycznych” (Biuletyn Stowarzyszenia Pomocy Nieletnim Rodzicom, 2006, s. 4).

W krajach wysoko rozwiniętych Unii Europejskiej, jak również w USA, sieć instytucji pomocy społecznej dla nastoletnich matek jest zdecydowanie bogatsza. Niezamężne nastoletnie matki otrzymują w tych krajach pomoc finansową i emocjonalną. Nastoletnie matki dostają zasiłki, które umożliwiają im pozostanie w domu i wychowywanie dzieci. Część z nich może również liczyć na otrzymanie mieszkania. Tak rozbudowana forma pomocy finansowej jest jednak kwestią kontrowersyjną, gdyż w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, a także w Niemczech niezamężne matki mogą polegać na zasiłku, który umożliwi im niepodejmowanie pracy. Kiedy do poczucia bezpieczeństwa dodamy wolny czas i korzyści zdrowotne, to nieletnie macierzyństwo może wydać się rozsądną alternatywą do utrzymywania się z najniższych dochodów. Życie na zasiłku ze strony państwa może być korzystne w państwach (np. USA), gdzie niewykształcone kobiety otrzymywały w pracy bardzo niskie wynagrodzenia (Thompson, 1997, s. 61).

Istotniejszy jest jednak fakt, iż poza pomocą finansową dla młodych, zwłaszcza nieletnich rodziców, organizowane też są w tych krajach programy wsparcia, mające na celu poprawienie sposobów funkcjonowania w nowych rolach matki (ojca), zapobieganie dalszej nieplanowanej rozrodczości i niwelowanie negatywnych psychologiczno-społecznych konsekwencji przedwczesnego rodzicielstwa. Treści tematyczne takich programów dotyczą: wypełniania roli rodzicielskiej, czynności pielęgnacyjno-opiekuńczych wykonywanych przy dziecku, wiedzy o rozwoju dziecka. Dobrze skonstruowane programy omawiają także kwestie rozwiązywania problemów rodzinnych, dotyczą zdrowia psychicznego, stresu, funkcjonowania kobiet i mężczyzn w związku (Towers, 2000, s. 155-159).

Takie programy kierowane są nie tylko do matek, ale też młodych ojców. Oni również potrzebują wsparcia, by stać się produktywnymi, odpowiedzialnymi dorosłymi rodzicami. W ich przypadku ważne jest udzielenie informacji o dostępnych możliwościach kontynuowania edukacji oraz podejmowania pracy zawodowej. Szczególnie istotne jest też sprzyjanie rozwojowi więzi emocjonalnej między dzieckiem a ojcem, co jest realizowane poprzez takie działania, jak zachęcanie do uczestnictwa w szkole rodzenia, angażowania się w przygotowywanie wyposażenia dla dziecka, komunikacja z dziewczyną oraz, co ważne, jej rodzicami

⁶ (por. <http://www.nieletnirodzice.org.prv.pl>)

(Kornas-Biela, 2001, s. 347). Pomoc stanowi też doradztwo przy rozwiązywaniu problemów z partnerkami, rodzicami, a także emocjonalne wsparcie w przeżywaniu utraty wolności i ambiwalentnych uczuć w stosunku do podejmowanego rodzicielstwa (Lane, Clay, 2006, s. 35 i nast).

Programy wsparcia kierowane do nastoletnich rodziców przeprowadzane są w różnorodny sposób, przykładem może być wykorzystanie poczty poprzez regularne przesyłanie nastoletnim matkom ulotek z informacjami na temat: pielęgnacji dziecka, odżywiania, zdrowia psychicznego itp. (por. Coren, Barlow, Stewart-Brown, 2003). Inny sposób realizacji programu wspierającego nastoletnie matki polegał na prowadzeniu systematycznych odwiedzin młodych mam w domach przez pielęgniarki, które udzielały im niezbędnych informacji o sposobach stosowania antykoncepcji, o pielęgnacji niemowląt, dbaniu o zdrowie, szczepieniach (Quinlivan, Box, Evans, 2003, s. 892). Najczęściej jednak takie programy organizowane są w placówkach oświatowo-wychowawczych lub bezpośrednio w szkołach, do których uczęszczają nastoletni rodzice. Do realizacji programów wsparcia wykorzystywane są metody zarówno aktywizujące (problemowe, inscenizacyjne), jak i podające, przy wykorzystaniu środków multimedialnych (Towers, 2000, s. 155-159).

E. Coren, J. Barlow, S. Stewart-Brown dokonali porównania kilkunastu różnych programów realizowanych w latach 1977–1999 skierowanych do nastoletnich matek, mając na uwadze ich skuteczność. We wnioskach stwierdzili, iż największe efekty osiągają te kursy, które wykorzystują aktywne metody nauczania. Młodzi rodzice, pod kierunkiem dorosłych osób, wykonując czynności pielęgnacyjne przy dziecku, uczą się asertywności, dokonywania wyborów. Poza tym lepsze efekty odnosiły programy oparte na pracy grupowej niż indywidualne, choć te ostatnie były przydatne wśród najmłodszych matek. Zdaniem autorów negatywne skutki w przypadku części nastoletnich rodziców nie powinny być argumentem do zaprzestania realizacji wsparcia, ale raczej do szukania dróg jego udoskonalania (Coren, Barlow, Stewart-Brown, 2003, s. 98-101). Młodzi ojcowie np. nie tworzą jednolitej typologicznie grupy, należy więc głębiej rozpoznawać ich potrzeby. E. Kaplan zauważa, że „wieloletnie doświadczenia prowadzenia programów i grup wsparcia dla nastoletnich matek, pokazują, iż dla wielu z nich najtrudniejsza jest zmiana cech swojej osobowości: skłonności do zależności od innych i niskiego poczucia wartości. Dlatego tak ważne jest, aby programy uwzględniały też kwestie terapii psychologicznej” (Kaplan, 1997, s. 162).

Biorąc pod uwagę natężenie urodzeń w grupie nastoletnich matek, ich pochodzenie z rodzin o niskim statusie społecznym (często dysfunkcyjnych), ale zwłaszcza fakt możliwych do wystąpienia negatywnych konsekwencji wczesnego rodzicielstwa, wydaje się uzasadnione również w naszym kraju organizowanie podobnych programów wsparcia dla tej grupy rodziców. Należałoby stworzyć skuteczną sieć wsparcia społecznego, aby dziewczęta i chłopcy, którzy zostają rodzicami, mogli w razie potrzeby skorzystać z konkretnej, kompetentnej pomocy. Wszystkie te starania zmierzają do tego, aby odległe efekty przedwczesnego macierzyństwa, ojcostwa okazały się pozytywne dla młodych rodziców rozpoczynających dorosłe życie i dla ich narodzonych dzieci.

Bibliografia

- Harasimowicz A. (2006). *Biuletyn Stowarzyszenia Pomocy Nieletnim Rodzicom*. Niepublikowane materiały stowarzyszenia.
- Budrowska B. (2000). *Macierzyństwo jako punkt zwrotny w życiu kobiety*. Wrocław: FUNNA.
- Coren E., Barlow J., Stewart-Brown S. (2003). The effectiveness of individual and group-based parenting programmes in improving outcomes for teenage mothers their children. A systematic review. *Journal of Adolescence Research*, 26, s. 79-103.
- De Jonge A. (2001). Support for teenage mothers. A qualitative study into the views of women about the support they received as teenage mothers. *Journal of Advanced Nursing*, 36, s. 49-57.
- Kaplan E. B. (1997). *Not our kind of girl. Unraveling the myths of black teenage motherhood*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (1999). 10§1, DzU z 1998, nr 117, poz. 757. Kraków: GEO.
- Kornas-Biela D. (2001). *Małoletni ojcowie. Problem i wezwanie*. W: D. Kornas-Biela (red.) *Oblicza ojcostwa*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Lane T. S., Clay C. M. (2006). Meeting the service needs of young fathers. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 1, s. 35-54.
- Marzec-Holka K. (1994). *Dezintegracja małżeństw zawartych za zgodą sądu*. Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP.
- Natężenie urodzeń wśród niepełnoletnich dziewcząt. Materiały na zamówienie Stowarzyszenia Pomocy Nieletnim Rodzicom* (2005). Warszawa: GUS.
- Quinlivan J. A., Box H., Evans S. (2003). Postnatal home visits in teenage mothers. A randomized controlled trial. *The Lancet*, 15, s. 893-900.
- Rocznik Demograficzny 2005*. (2006). Warszawa: GUS.
- Sęk H. (1998). *Spoleczna psychologia kliniczna*. Warszawa: PWN.
- Sęk H., R. Cieślak (2004). *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*. Warszawa: PWN.
- Skowrońska A. (2007). *Doświadczenia małoletnich matek i ojców ich dzieci. Aspekty socjopedagogiczne*. Niepublikowana praca doktorska napisana pod kierunkiem Prof. zw. dr hab. Zbigniewa Kwiecińskiego, Toruń.
- Thompson P. S. et al. (1997). *Teenage pregnancy. Opposing viewpoints*. San Diego-California: Greenhaven Press.
- Towers S. (2000). Teenage pregnancy. An update. *Social Science and Medicine*, 8, s. 155-159.
- Ustawa z dnia 12. marca 2004 r. o pomocy społecznej*, DzU, nr 64, poz. 593, art. 1.
- Wróblewska W. (1991). *Nastoletnie matki w Polsce – studium demograficzne na podstawie badania. Ankieta młodych matek z 1988*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGGH.
- Musik J.S. (1993). *Young, poor, and pregnant. The psychology of teenage motherhood*. New Haven: Yale University Press.
- <http://www.nieletnirodzice.org.prv.pl>, otwarto 15 grudnia 2005 r.
- <http://www.domdziecka.kv.net.pl/polish/html/program.html>, otwarto 20. sierpnia 2006 r.

Summary

Development of social support network – the right answer to the problems of teenage parents

The main focus of this article is early parenthood. About twenty thousands of teenage girls (including 4,5 thousands of underage) become mothers each year. Parenthood of underage mothers is almost never planned and becomes a critical event in their lives. Teenagers, mentally and socially immature, are not prepared to fulfill a role of a mother or a father. Besides, teenage parents come mostly from poor families, attend to primary or secondary schools and do not have any jobs, stable income and accommodation. The youngest, being underage, do not enjoy their full civil rights, which means they cannot legally raise their own children – for example, they cannot use health and welfare services as parents. To make their situation more difficult they often come from dysfunctional families, which cannot support them. As a result, they are left with minimal or no support from their own parents. Lack of their own resources and insufficient support of their families indicates an important need of developing of external support networks for teenage parents. These problems are discussed in this article.